

Bizonyára sokan nem gondoltuk, hogy a *Szentmárton* helységnevek népes csoportja (106 név) is kettős motivációjú lehet. Ezek meghatározó többségét a templomaikra vonatkozó szabatos adatok és a más helységekben levő egyházak nagy száma alapján a sabariai születésűnek (4. század) tartott Márton püspökhöz köthetjük. Kiss Lajos azonban rámutatott, hogy a baranyai Hegyszentmárton a 7. században élt pápára vonatkozik, s benne a *Hegyi-* ~ *Hegy-* jelző a sírja fölé emelt templom latin nevének fordítása (FNESz.⁴ 1: 581). Ez a magyarázat bizonyossággá azzal emelkedik, hogy Márton pápának más magyarországi helységekből is adathatjuk templomát (Felsőelefánt: 1218; Szerdahely, Somogy m.: 1412; Jamnica, Zágráb m.: 1334; Szepeshely, Szepes m.: 1198). Végül Szenttamás helységneveink egyik csoportja az apostolra, másika pedig a mártírra, Becket Tamásra utal.

Magam a korábban említett 1390 helynevet a védőszent(ek) szokásos megnevezésének nyelvi formája alapján 77 csoportban tárgyalom. Ezek azonban nem ennyi szent személyre (stb.) és nem ennyi patrocíniumra vezethetők vissza. Ha külön számítjuk az Istvánokat, Korinokat, Mártonokat és Tamásokat, akkor 82-re emelhető a helységneveinkben jelentkező templomnevek száma. És végül még egy adat: a helységnévvé nem vált címek mennyisége 42–48. Azt mondhatjuk tehát, hogy a választható védőszentek szinte meghatározhatatlan köréből a magyarok mindössze 124–132 patrocíniumot választottak templomaik számára.

MEZŐ ANDRÁS

Tanu és Válasz

Két folyóiratcím születése

A névtudomány vita nélkül elismeri, hogy a könyvek címei, folyóiratcímek tulajdonnevek, s vizsgálataik az onomatológia módszerei szerint valósíthatók meg: foglalkozhatunk a címek jelentésével, gyakoriságával, szerkezetével stb. Ebbe a vizsgálódási rendszerbe természetszerűen beletartozik a nevek életével: keletkezésükkel, módosulásukkal, megszűnésük okaival foglalkozó kutatás is. Mindennek ellenére még alig találkozzunk olyan cikkel, tanulmánnyal, amely újságok, folyóiratok címeit vetné vizsgálat alá bármilyen szempontból is. EÖRY VILMA (MNYTK. 183. sz. 375) szerint ennek valószínűleg az az oka, hogy a címek funkcióikban, jelentésszerkezetükben, grammatikai és morfológiai

rendszerükben jelentősen különböznek a többi tulajdonnév-fajtatól. Ez kétségtelen tény, de nem ok az elhanyagoltságra. Eppen különbözőségük, érdekes és a többi tulajdonnévtől eltérő szerkezeti lehetőségeik stb. miatt érdemelnének nagyobb figyelmet. Eleddig csak a stilisztikai kérdéseikkel foglalkozott KOVALOVSKY MIKLÓS (NytudÉrt. 83. sz. 326–32). Mindkét idézett munka azonban kizárólag a könyvcímekkel kapcsolatban végzett vizsgálatokat, összehasonlításokat, az újságok, folyóiratok címeit éppen csak érinti EÖRY VILMA, amikor megjegyzi: „Sajtótermékek esetében a kiadvány profiljáról tájékoztat a jó cím...” (i. h.). Ezt a kétségtelen igaz megállapítást szeretném bizonyítani azzal, hogy a címek keletkezésének, születésének körülményeit tárom föl egy rövid kis összefoglalásban, amit majdnem a véletlennek köszönhetek. Legtöbbször ugyanis éppen a név keletkezése, születése marad minden tulajdonnévvel kapcsolatban a kutatás homályában: nagyon nehéz ugyanis in nascendi vizsgálni a neveket. A folyóiratok, újságok régi és változó vagy megváltozott címeit ugyan több szemináriumi dolgozat is témájává tette, de a közös sajtóságok fölismerésén, bizonyos fokú rendszerezésen túl nemigen tudtak jutni. Az lenne pedig az ideális, hogy bármikor, egy napilap vagy folyóirat indulásakor is vallana a címválasztó (szerkesztő vagy kiadó) a cím keletkezéséről: miért éppen emellett döntött, milyen lehetőség merült még föl, mik között válogatott, mik közül választott? (Miután névtani sorozataink megszűnőben vannak, legalábbis az ELTE ezekre már nem tud pénzt adni, egyszer ezeknek a címekre is ki fogok térni.)

A múlt hetekben nagy érdeklődéssel és intellektuális élvezettel, olvastam Gulyás Pál és Németh László levelezését, amelyet a Petőfi Irodalmi Múzeum jelentetett meg Egy barátság levelekben címmel GULYÁS KLÁRA és G. MERVA MÁRIA sajtó alá rendezésében és jegyzeteivel ellátva (Bp., 1990.). A barátság alakulásán túl az irodalmi terveiket is nyomon kísérhetjük a levelezőknek, s ezek egyike a folyóiratok kiadása, azok címválasztásával való gondos törődés. Mennyire nem a véletlenre bízták a megfelelő cím keresését, s mégis milyen esetleges lett végül is a végleges cím! Hány lehetőség merült föl, hogyan érveltek némelyik mellett, milyen motivációk játszottak közre a választásban? Sok kérdésre kaphatunk választ, ha összeolvassuk a meglehetősen elszórt, éveken át tartó utalások egyes darabjait. Mind az egyszerű olvasók, mind az irodalomtörténészek, de a névtanosok is másként tekintenek a címadás felelősségére, ha az alábbiakban megismerik a szerzők, szerkesztők vajudását, a legmegfelelőbb cím keresését, végül a választást.

A fent említett könyvből, Németh László és Gulyás Pál leveleiből idézek a következőkben, s levélrészleteiket mindig idézőjelek között közlöm, kiegészítéseim szögletes zárójelek veszik közre, a levelek közötti megjegyzéseim, véleményem az idézetek előtt vagy után minden külön jel nélkül olvashatók. A levél íróját betűjelével rövidítem, a levél dátumát mindig megadom. Az idézetben belül idézést »...« jelekkel közlöm.

Az első folyóirat a Tanu volt, amelyet Németh László még cím nélkül említ először: N. L. 1932. VI. 7.: „Tartozom végül bejelenteni nektek, debrecenieknek, hogy október 1-jével évente nyolcszor megjelenő folyóiratot indítok, melyet magam fogok írni és kiadni, s ezentúl a szétszórt írásaimat nemcsak gondolatilag, de megjelenésében is rendezettebben, együtt kaphatják meg azok, akiket érdekel.” Valóban nem lehetett még ekkor ötlete a címre Németh Lászlónak? Nehéz eldönteni. A következő levél ugyanis egyrészt erre utal, másrészt a lehetőségek között már nagyon is határozottan jelenik meg a végleges cím. Különösen az indoklása figyelemre méltó! Ez ugyanis mutatja a Némethre annyira jellemző állandó belső küszködést, kínlódást, sértődöttséget, megbántottságot (amire a Babitscsal kapcsolatos események miatt volt is oka talán), jöllehet egész életútját végigkísérte a meg nem értettség, s az ezzel együttjáró állandó megbántottság. N. L. 1932. VI. 26.: „Nem találnál ki valami jó címet a [folyóiratom] számára? Vélemény, Kortárs, Szemtanú vagy egyszerűen: Tanu, hisz elég kevesen tudják, hogy a tanú görögül mártírt jelent.”

Nem konkrétan a Tanuval kapcsolatban, de Gulyás Pál is észreveszi Németh László túlérzékenységét, s szemére is veti egyik, éppen ezt megelőző levelében. G. P. 1932. VI. 23.: „...nem túlzott-e az író vádja a lekicsinylés, semmibevevés tárgyában? Nincs-e egy kis üldözési mánia vagy »hiper«-érzékenység tetszeglése panaszaidban?” Később majd éppen emiatt, Németh László panaszainak meg nem értése miatt szakad meg egy időre a barátságuk, vagy legalábbis levelezésük, hogy aztán még aktívabban, meghittebben folytatódjék.

Gulyás Pál válasza megerősíti több szempontból is Németh László címválasztását. Először áttételesen, utalásszerűen így ír válaszlevelében. G. P. 1932. VII. 3–9.: „...érdekes a véletlen találkozása. Veled kapcsolatban a töredékek közt ilyesmi áll...: A kritika a *tanúzás* egy neme. ...A tanúzó Németh kézfelmutatására alkotások sorsa dőlt el hosszú évekre... *Tanu*: nekem ez a cím kifejező, ajánlom megtartásra. (Gondolkoztam a szó szignumosíttatásán, a cím appealjén, s így is bevált.)” Jó lenne pontosan tudni, hogy mire gondolt Gulyás Pál a szignumosíttatáson, mert hiába ismerjük a latin *signum* szó minden jelentését (jegy, jel, bélyeg, nyom, jelvény, zászló, címer, pecsét, szobor, istenkép, csillag stb.), nehéz bármelyiket is beilleszteni a szövegbe. Alighanem a címlap megtervezésére, a cím elhelyezésére utalt, mint ahogyan az angol *appeal* szónak is a 'vonzerő' jelentése szerepel a szövegben. Végül ugyanebben a levélben még egyszer fölhozza a folyóiratot: „Csináld meg a lapot, a Tanut, mindnyájan támogatjuk...!” Ezek után természetes az, hogy a végső cím a Tanu marad, de meglepő az, ahogyan erről Németh László ír Gulyás Pálnak. N. L. 1932. VIII. 20.: „Keresztfiad, a Tanu útra készen áll.” Természetesen a meglepetést az okozza, hogy e rövid levélváltás nyomán Németh László valóban keresztapának, a Tanu cím kitalálójának tartja Gulyás Pált. Úgy vélem, ez elsősorban udvariassági gesztus, egy kezdődő barátság elmélyítésének szándéka csupán,

hiszen Németh László írta le először (és indokolta is) a címet, Gulyás Pál esetleg csupán megerősítette elhatározásában. Mindezek után már magától értetődő módon használják mindketten a Tanu címet levelezésükben. N. L. 1932. IX. 26.: „...a Tanuból a próbanyomás öt-hat példánya van csak ebben a percben a kezemben.” Miután pedig megjelent az első szám, már nem is kerül szóba a cím, az esetleg más elnevezés vagy hasonló téma.

Minden bizonnyal meglepő, hogy a folyóirat címét következetesen rövid -u-val írja nemcsak Németh László, hanem Gulyás Pál is. Az ugyanis természetes, hogy a végeredményben dunántúli származású Némethnek a rövid -u-s változat a szimpatikusabb, hiszen anyanyelvjárásában ez így hangzik ma is, és több dunántúli sajtóságot föl lehet fedezni más írásában is. A debreceni Gulyás Pál azonban csak hosszú -ú-val ejthette a szót, s az udvariasságon kívül más nem készíthette a rövid szóvéghasználatra. Végülis a Tanu címlapján a rövid -u-s változat szerepel, de mindkét irodalmi lexikonunk címszavában hosszú -ú-val veszi föl a folyóiratot.

A másik folyóiratnak az ötlete is Németh László levelében tűnt föl először. N. L. 1933. IX. 6.: „Nagyon szeretném, ha a te lelkiismereted egy biztos szerkesztői pozícióba helyezhetném, vígan eveznék hajlamomnak megfelelőbb vizekre. Az Adatok egy sztoikus szekta történetéhez megírás előtt áll, ha folyóiratotok megindul, nektek adom...Csak neki hát!” Másnapi levelében Gulyás Pál meglepetéssel ír magáról a tervről, de még inkább arról, ahogyan ez a tudomására jutott. Ekkor még címről nem esik szó. G. P. 1933. IX. 5–7.: „Juhász Géza ma délelőtt így szólt hozzám: »Beszéljessünk a december 2-i programról...« – »Miféle program az?« – »Hát Te leszel a szerkesztő – a lap propaganda-ünnepélye...« – »Miféle szerkesztő leszek én? Ja, amelyiket Németh László tervezett? Hát nem csak ötlet az? Hát valóság az? Nem is tudtam.« – »A legkomolyabb dolog...«” Az új folyóirat sokkal nehezebben indult meg, több huzavona, vita előzte meg, s a lelkes, optimista hírek után három hónappal Németh László kiábrándult, elkeseredett. N. L. 1933. XII. 22.: „A ti folyóiratotok, úgy látom, megbukott, Pongrácz barátotok meg nyílt levelet intézget hozzám, hogy az új magyar folyóirat azért nem tud megszületni, mert hiányzik belőlem az altruizmus.” Majd két nappal később ismét egy sérelem okán szóba hozza a folyóiratot is, és hallatlanul érdekes, hogy ismét ugyanúgy, mint a Tanu esetében, Németh László levelében tűnik föl először az új név, ami végleges lesz, de még nagyon sok vita előzi majd meg. N. L. 1933. XII. 24.: „Fölháborított, hogy az én hiányzó altruizmusomban látják a tetves, Baumgartenes nemzedék bukásának az okát. Hiszen a lalapítások bohóca vagyok már, soha velem egyméretű magyar író így meg nem alázkodott a közügyért nyavalyás, dicsőségükbe belebutult sztárok előtt. S most meg az én nyakamba varrnák pipogyaságuk gyümölcsét. Azért nem lett Európa vagy Válasz etc., mert Németh önző volt, és Tanut akart csinálni.” Azonban Németh Lászlóra jellemző rejtett

optimizmussal még ugyanebben a levélben kifejti új irodalmi lapindítási tervét. „Ettől függetlenül persze megint lapot alapítok, s ölöm a drága időmet... Halljad, mit okoskodtam ki. A Kecskeméti Hírlapot január elsejétől Tóth [Lajos] szerkeszti. Minden újságnak van valami vasárnapi mellékletféléje, én veled s esetleg Fülep Lajossal elvállalom annak szerkesztését másfél íven, újságpapíron, honorárium nélkül. A címe lehet egész egyszerűen Vasárnap. A mellékletből három-négy százat beborítékozunk, s külön heti folyóiratként kiadjuk.”

A Vasárnap címmel tervezett heti hírlapmelléklet kétségtelenül nem azonos a későbbi Válasz folyóirattal, de ebből nő ki fokozatosan. Gulyás Pál nem rajong a heti mellékletekből összeálló irodalmi lapért, de csak mérsékelten tiltakozik. A címe szóba sem kerül. G. P. 1933. XII. 27–29.: „A Kecskeméti Hírlap heti melléklete? A terv nem rossz, bár legjobb lenne rendes heti folyóirat.” Ugyanabban a levélben december 27-én így írt Gulyás: „Összejöttünk [Juhász] Gézánál: Pongrácz K[álmán, jogász, politikai író], Kertész D[ániel, debreceni újságíró], Csobán Endre [főlevéltárnok], Kardos L[ászló, irodalomtörténész] + [Kardos] P[ál, irodalomtörténész], végül én magam. A havi megjelenés mellett szavazott mindenki.” Még ugyanennek a levélnek a végén, de következő nap ezt írta Gulyás: „... esetleg a Tanuban hívd fel az írókat a Válasz érdekében. (A címet nem is muszáj egyelőre említeni, hátha még található is akadna. Út nem lenne jobb? Talán volt ilyen, de jelentéktelen.)” Néhány nap múlva Gulyás Pál határozottan leteszi a voksát a Válasz mellett. G. P. 1934. I. 4. vagy 5.: „Legyen a lap címe Válasz. Ebben állapodjunk meg.” Mindezek után jódarabig mindketten ezzel a címmel emlegetik levelezéseikben a lapot. N. L. 1934. I. 6.: „Szeptember-októberben tehát megcsinálhatjuk a Tanu és a Válasz összeolvasztását, addig a te szerkesztésedben kell megizmosodnia.” N. L. 1934. I. 10.: „Kiadjuk a Választ.” N. L. 1934. I. 17.: „Én a Tanuban egyelőre ennyit írok az egészről... »debreceni barátaim ígéretét bírom, hogy Válasz címen a magyar sorskérdésekkel foglalkozó országos igényű folyóiratot indítanak... Bár vegyülhetne bele minél előbb a Tanu szava az ő Válaszukba.«” G. P. 1934. I. 18.: „Írd le határozottan: Válasz. – Szerkeszti[k]:...” [A három pont Gulyás leveléből való!] N. L. 1934. II. 8.: „Így tehát hárman vagyunk szerkesztők, most már csak arra vigyázzunk, hogy szégyent ne valljunk az első »Válasz«-számmal.” G. P. 1934. II. 9.: „A Kecskeméti Nyomdától haladéktalanul kérni kell 20 db Válasz-borítékot... *Cím: Válasz. Szerkesztik: Fülep Lajos, Gulyás Pál, Németh László.*”

Azt hihetnők, hogy ezzel be is fejeződött a Válasz névadási, címadási vitája, s ez nem is volt eddig túlságosan érdekes. Nem így történt. Tulajdonképpen még csak ezután kezdődik a vita, most jönnek az új ötletek, s ami a legfontosabb: a legtöbb címjavaslat mellett indoklások is szerepelnek. Azt hiszem, nem meglepő, hogy újból Németh László az, aki nincs megelégedve a mindenki által elfogadott címmel, melyet eredetileg ő írt le (legalábbis ebben a levelezésben) először. N. L. 1934. II. 13.: „Sokat forgattam a folyóirat nevét, általában az a vélemény alakult

ki, hogy a Válasz nem maradhat meg, pökhendi, s kihívja a Ki kérdezett? megjegyzést. Van azonban egy ajánlatom, amely a tudatom sarkában jelent meg először, de napról napra jobban tetszik: *Kísérlet*. Szerénysége mögött ott feszeng a tragikus erőfeszítés, csak kísérlet, semmi biztosat nem ígér, de akik csinálják, érzik, hogy ez talán az utolsó Kísérlet. Ha ez nem tetszik, legyen *Sors és Írás*. De minél többet gondolkozom, annál biztosabb, hogy a Kísérlet: jó, talán éppen olyan jó, mint a Tanu. Írd meg véleményedet gyorsan, mert addig nem nyomtathatom ki Tóthtal a címlapot, és hirdetés sincsen.” Másnap már jön is a válaszlevél. [Milyen gyors volt akkor a Posta!] G. P. 1934. II. 14.: „Kedves Laci, a Válasz sokkal jobb a Kísérletnél, nem is szólva a Sors és Írás címről. A Válasz-cím a Tanuhoz méltó. Mért kell okvetlenül pökhendiség érzetét keltenie, aki e címet olvassa? Ne legyen pökhendi a Válasz, s elmúlik a balvélemény. Szabó Pistának [debreceni történész] ugyanez a véleménye, s [Juhász] Géának is. Persze, egy cím sose tetszhetik mindenkinek, rá kell sokra erőszakolni, puccszerűen, no de aztán megbékélnek vele, mint némelyek egy kényszerasszonnyal vagy -férjvel... Maradjunk meg a Válaszban, ha lehet.”

Németh László közben levelet váltott Fülep Lajossal is a cím ügyében, s néhány nap múlva erről (többek között) így ír Gulyásnak. (Nagyon jó lenne egybevetni azzal a két levéllel, amely megfordult Németh és Fülep között ez idő alatt!) N. L. 1934. II. 22.: „Ő [Fülep] a címek egyikével sincs kibékülve, teljes joggal, viszont az általa ajánlottak: Vigyázó, Sorsunk, Dunavölgye, Petőfi, Kazinczy (!!!) [a felkiáltójelek Németh leveléből valók] semmivel sem jobbak. Én kétségbeesésemben mér ilyenekre is gondolok, mint Honfoglalás vagy Szalamisz. Igazán ideje volna, hogy valamit kisüssünk.” Ismét másnap keltezi Gulyás a válaszát. G. P. 1934. II. 23.: „Én a Választ ismét megtartásra ajánlom, a jó cím *a posteriori* [utólagos]. (Hacsak ezt nem írjuk: Evőkanál.)” Ezzel és a következő levéllel kezd komolytalanná válni a vita, legalábbis Gulyás Pál részéről.

G. P. 1934. II. 25.: „A címmel már megbékültél? Konferenciát tartottunk több ízben, a Válasz mindenkit kielégített. Semmi más cím nem kerekedett föléje. De ha a vonatban, versem borzalma alatt, kiszakadna Belőled egy megfelelőbb, csak örömmel vesszük...[utóiratban:] *Címek*: Sors, Pálya, Szövetség, Szellemőr, Fókusz, Ügy, Jelenés, Szín, Szó, Szolgálat, Próba, Mérleg, Ítélet, Sziget, Hajó, Part... [a pontok Gulyás levelében] Csila [Németh László feleségének, Démusz Ellának a családi beceneve].” Ezzel talán meg is nyugodott volna a címvita, s már hivatalosan is így emlegetik. G. P. 1934. III. 12.: „[Juhász] Géza mondja, hogy a Láthatár bekonferálta a Választ...Nagyon fontos lesz, hogy Te jelentős cikket írj a Válaszba, Neked minden számban *szerepelned* kell. [új bek.] Nem jobb lenne, ha ebben az évben parallel a Tanuval jönne a Válasz – tehát háromszor, de vastagabban –, egyszerűbb lenne a szerkesztés?” Tehát Gulyás Pál mint elintézett tényről ír a folyóirat címéről. Németh László azonban nem nyugszik bele. Újabb

címjavaslattal áll elő, s meg is indokolja nagyon szemléletesen az ötletét. N. L. 1934. III. 16.: „...nekiültem Petőfinek, hogy mégis belőle kell kihúzni az igazi címet. Képzeld el, megvan. A Levél Arany Jánoshoz végét próbáltam összegezni (»képzetelem százrétű vitorlájában«). *Vitorla*: ez a kifejező cím. Érezned kell! A korszelek fűjnek benn, s az ország hajója ingadozik. A hajó nyúlik fel a szelekbe általa, s a szelek szólnak a hajóhoz. Petőfi-cím, tökéletesnek érzem. [utóiratban:] Itt van nálam Földessy [Gyula], elsőrendűnek tartja a *Vitorla*-képet, már rajzoltatja is Szőnyivel.” Gulyás Pál szokott udvariasságával reagál az új ötletre, de nem adja be a derekát. G. P. 1934. III. 17.: „Kedves Laci, első pillanatban elvárásolt a *Vitorla*. Nekem kedvenc *eszmém* volt régen is a tenger (I. Testvér gályák!), s így vonzott a szó. Átrohanok Szabóhoz »Megvan a cím!« – kiáltok. »Vitorla...« Szabó borotvátlan volt, rettentő »reális«, s így replikál kérdező akcentussal: »Pelenka?« Aztán jött Veres Péter, az a parasztíró, Féja küldte ide, hátha hasznát vehetnék a lapnál. Tárgyalunk a címről. »Vitorla...« – reklámozok. »Önképzőköri, avult tárgycím...« – szól a »paraszt« (s tényleg az, de okos!). [új bek.] A két ember elment. Egyedül. Ismét kezd tetszeni a cím. »Jönnek a fák« – ez a versem kezd felcsendülni. »Úsznak a porban a fák, Mint hajók a tengeren...« *Vitorla, Vitorla, Vihorlát, Gutin...* Szaladok Juhásznéhoz. »Vitorla!« – »A Válasz százszor jobb!« – szól Gitu. A fejem kezd főni. Előveszem én is Petőfit. Az istenit... »Talpra magyar, hí a haza...« Reng a szoba. »Rabok legyünk vagy szabadok? Ez a kérdés, VÁLASSZATOK!« [új bek.] Én is »kihúztam« a címet, Petőfi-cím, tökéletes: *Válasz*. [új bek.] No de »kilevelezem« magamból a »szuszt«, Madách vár, Isten Veled! Még egy megoldás. Cím: *Válasz*. S jelvényül ott lesz középen egy rajz, egy vitorla. (Talmudi?) [utóiratban:] III.18. *Válasz*. (Kihúzva egy sorsszerű Petőfi-versből!)” A fönti levél inkább lehetne lélektani tanulmány tárgya, mintsem névtani elemzése. Mégis érdekes onomatológiai szempontból is, hogy a nevek születésekor milyen gondolatok, érvek és ellenérvek vetődhetnek föl a névadókban. Hol és hogyan keresik a cím szimbolikus jellegét, honnan merítenek, kikre hivatkoznak, mivel támasztják alá véleményüket? Németh László még nem nyugodott bele a *Válasz* címbe. Megkísérli még egy levelében megváltoztatni ezt. N. L. 1934. III. 27.: „Nagyon kérek, a lap címére vonatkozólag fogadjátok el első ajánlatomat, legyen *Kísérlet* a neve. Ez tökéletesen fedi hangulatomat, éppúgy, mint a Tanu, s meglássátok, becsületet, jó csengést szerzek neki. Írj, ha beleegyezel, rögtön megírok egy egyoldalas bevezetőt.” Gulyás Pál az előző levelével ellentétben most teljesen határozott, szinte meglepően az, majdhogy nem durva, sértő, de önmaga is érzi a hangnem túlzásait, s a végén finomít, enyhít. G. P. 1934. III. 28.: „Válasz? *Kísérlet*? A lap keresztsege megtörtént. *Válasz* lett a neve. Az a kérdés, szokás-e, célszerű-e egy új keresztelón átadni. Pl. Te N. L. vagy. S holnap előrukkolnál egy új névvel? Az eset nem egészen analóg? Lehet, de közel áll hozzá. Én azt ajánlom, maradjon *Válasz*, bár a *Kísérlet* is vonz, de a Te megnyugtatásodra szolgálhat, hogy a

Válasz-cím is a Te gyermeked. Elsőszülötted, Laci, ne taszítsd le szegénykét a Tajgetoszról! [a levél utolsó mondata:] Laci, ha annyira szívedhez nőtt, legyen *Kísérlet*.” A kölcsönös udvariasságok eredményeként Németh László a következő levelében beletörődéssel tesz nyilatkozatot. N. L. 1934. IV. 3.: „...az új folyóirat...[a pontok N. L.-tól!] – a Válasz számára megcsinálom a tervezetet...[új bek.] A Válaszba belenyugszom, a legrosszabb folyóirat-cím ebben a században, a folyóirat talán jobb lesz.” Valóban nyugvópontonra jutott a címadás? Azt gondolhatnánk, s joggal. Most azonban Gulyás Pál állt elő új ötlettel. G. P. 1934. IV. 4.: „Fáj, hogy rossz kedvvel mégy bele a Válaszba, szeretném, ha meg lennél elégedve az elkereszteléssel. Még egy rohamot intéztem a címlehetőségek ellen: *Vigyázó*, mintha ehhez kellene visszatérni. *Ha elfogadod, dobd félre az utált Választ, ezennel belemegyek...* Tehát: *Vigyázó*. »Örzők, vigyázzatok a strázsán!« Programot ad, oromra-emelkedést fejez ki, távlatot, a kérdések ellenőrzését. Van *tartalma*. [új bek.] Döntsd el, akard-e. *Ha akard, egyedül intézkedj a továbbiakban*. Sehogyse fér fejembe, fájna, ha kedvetlenül indulnál. [utóiratban:] Apámnak rendkívül tetszik a *Vigyázó*: Géza, Pista szintén kedvelik. Most, hogy a lapot itt tartogatom a kezemben, este, társaság, a *Vigyázó* kezd mindjobban tetszeni.”

Erre már talán természetes is, hogy Németh László sértődötten válaszolt. N. L. 1934. IV. 7.: „Kedves Pali, a *Vigyázó* az a cím, amely rosszaságban talán még a *Választ* is lefözi, ha találtok még rosszabbat, írjátok meg Tóthnak [a nyomdásznak] Kecskemétre, ha nem, válasszatok ti, de írj még vasámap neki, hogy hétfőn készíthessék már a borítékot, igazán itt az ideje.” Erre Gulyásnak egyetlen válasza lehetett csak. G. P. 1934. IV. 9.: „Kedves Laci, azonnal írtam Tóthnak. Marad: *Válasz*. Mindenütt beharangozva, nemrég jött Erdélyből terjedelmesebb levél Gézához, ott is így nevezik már. Elintézve.” Ezt a véglegesnek tűnő állapotot még egy mozzanat megzavarta, de itt is hiányzik az a levél, amit Fülep Lajos írt Németh Lászlónak, s csak Németh levelére vagyunk hagyatva kikövetkeztetni a háttérret. N. L. 1934. IV. 16.: „Kedves Barátom, Fülep írt, ő úgy tudja, hogy ti nem akarjátok a *Válasz*-címet, s csodálja, hogy én ezt az ostobaságot erőltetem. Persze megírtam neki, hogy áll a dolog, s hogy én a Petőfinek is jobban örülnék, mint a *Válasz*nak, a Duna völgyének meg éppen. De hát nem rajtam múlt, pörölgön veled.” Ezek után megindult a *Válasz*, s az már nem névtani kérdés, hogy mennyi ideig, hogyan élt, miért maradt ki a szerzők sorából mind Gulyás Pál, mind Németh László. 1935 tavasza után a levelezésük is megszakadt, csak 1938-ban indult meg újra. Ekkor megint fölvetődik egy új folyóirat indításának eszméje, amelynek a címe Jelle lett volna. Ez azonban az ötletnél tovább nem jutott, s a címen sem kezdődött el vita.

Végül is mi az, ami bennünket érdekel? Elsősorban a címválasztás felelőssége. Az a gond, sokoldalú megközelítés, ami a jó cím megtalálásának feltétele. A cím motivációja, mondanivalója, s nem utolsó sorban jelentése.

Általában csak az utóbbit szokták a névtanosok meglátni, ami érthető, ha nagyobb tömegű anyagot akarnak rendszerezni, vizsgálni. Sokszor azonban érdemes fölmutatni a háttérrel, s a mélységét is megvizsgálni a név keletkezésének, bármilyen tulajdonnévről is van szó. Sajnos erre nagyon ritkán van lehetőség, de ha van, azt soha ne hanyagoljuk el! Legalább talán ennyi tanulsága lesz ennek a kis vizsgálatnak, s érdemes továbblépni, ilyen szemmel is nézni az irodalomtudomány forrásait, dokumentumait.

HAJDÚ MIHÁLY

Tulajdonnevek Németh László regényeiben és társadalmi drámáiban (Egy írói névszótár terve)

A címben írtakat némileg magyaráznom kell. A regények névanyaga kiegészül az ún. Mezőföldi novellák-éval, tehát a prózai (szépirodalmi) alkotások tulajdonneveivel.

A társadalmi drámák megjelölés nem fedi annak a két kötetnek az anyagát, amely ezzel a címmel jelent meg, több (a Mai témák két darabjával: Utazás; Nagy család) és kevesebb (a Társadalmi drámák II. kötetében megjelent Sámson c. drámával) annál.

A névanyag vizsgálatánál figyelembe vett drámákat saját használatra kortárs drámáknak neveztem, mert a drámák cselekményideje az író életidejének egy-egy szakaszával azonos: a két világháború közötti évtizedek és a II. világháborút követő évek (vö. K. SZOBOSZLAY ÁGNES, A tulajdonnevek Németh László drámáiban: MNyj. 17[1971]: 173–81).

Mostani mondanivalómat két kérdés köré csoportosítom.

1. A névanyag eddigi vizsgálatából, ismeretéből származó következtetések;
2. A kortárs művek (novellák, regények, drámák) teljes tulajdonnévanyagának tervezett, szótárszerű feldolgozása.

1. A Németh László által adott, alkalmazott és alkotott tulajdonnevek mind „névszerűek, névstílusúak” (vö. J. SOLTÉSZ KATALIN, A tulajdonnév funkciója és jelentése. Bp., 1979. 159): azaz a nevek megegyeznek, hasonlítanak a társadalmi gyakorlatban használt nevekhez. Példaként álljon itt néhány a gazdag